

ΤΟ ΜΑΝΤΙΚΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΒΟΥΡΑΪΚΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

Σε απόσταση 30 σταδίων (5,5 περίπου χλμ.) νοτιοανατολικά της Ελίκης, στην αρχαία Αχαΐα, βρισκόταν το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή, όπως μας πληροφορεί ο αρχαίος περιηγητής Παυσανίας. Η ανεύρεση και ταύτιση του σπηλαίου αυτού αποτελεί σημαντικότατο στοιχείο για τον ακριβή εντοπισμό της βυθισμένης πόλης της Ελίκης, καθόσον το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή αντιπροσωπεύει το ένα από τα δύο σταθερά σημεία από τα οποία ο Παυσανίας δίνει την απόσταση της Ελίκης. Το άλλο είναι η πόλη του Αιγίου, που απειχε 40 στάδια (7 περίπου χλμ.) βορειοδυτικά της Ελίκης. Το παρόν άρθρο επιχειρεί μια πρώτη γενική περιγραφή ενός σπηλαίου στην περιοχή της ανατολικής Αιγαίλειας, το οποίο θα μπορούσε να είναι το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή που είδε ο Παυσανίας.

Δρ. Ντόρα Κατσωνοπούλου - Dr. Steven Soter

Αρχαιολόγοι

Η σπουδαιότερη πόλη της αρχαίας Αχαΐας, κέντρο πολιτικού και θρησκευτικού του Κοινού των Αχαιών, ήταν η Ελίκη, που καταστράφηκε το 373 π.Χ. από Ισχυρό σεισμό και σεισμικά κύματα¹. Μέχρι σήμερα έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες για την εντοπισμό της Ελίκης, αποτέλεσμα των οποίων υπήρξε ο καθορισμός της ευρυτερής περιοχής της πόλης λίγα χλμ. νοτιοανατολικά του Αιγίου και μεταξύ των ποταμών Σελινούντα, Κερυνίτη, και Βουραϊκού² (εικ. 1). Μετά την υποθάλασσα έρευνα μη χρονολογικά, το Σεπτέμβριο του 1988, οι προσπάθειες για την εντοπισμό της αρχαίας πόλης στρέφονται κυρίως προς την Έρη³.

Η απόσταση της Ελίκης από το Αίγιο, του οποίου η θέση έχει επιβεβαιωθεί με βάση επιγραφική μαρτυρία κάτω από το σύγχρονό Αίγιο⁴, τοποθετεί την Ελίκη, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Παυσανία, στην περιοχή των σημερινών χωριών Ελίκης, Ριζομύλου, Νικολέικων, 7 περίπου χλμ. νοτιοανατολικά του Αιγίου⁵.

Το δεύτερο σημείο από το οποίο ο Παυσανίας δίνει την απόσταση της Ελίκης είναι το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή, το οποίο, κάτια τον περιηγητή, απέιχε περίπου 30 στάδια (5,5 περίπου χλμ.) σε «ευθεία οδό» από την Ελίκη. Στα Αχαϊκά (vii25, 6-7) διαβάζουμε:

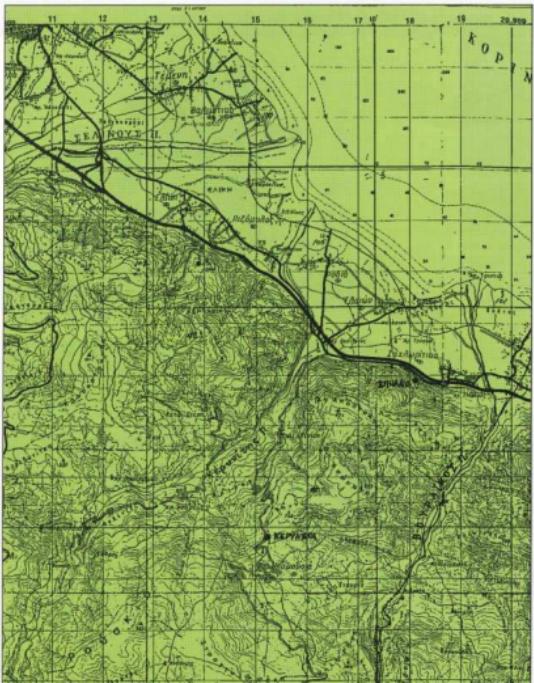
Αφού κατεβούμε από τη Βούρα

ποταμός ονομαζόμενος Βουραϊκός και Ηρακλής μικρός μέσα σε σπήλαιο. Ονομάζεται και αυτός Βουραϊκός, υπάρχει δε μαντείο που λειτουργεί με πίνακα και αστραγάλους. Αυτός δηλδή που θελεί να λάβει χρησμό από το Θεό προσευχεταις μπροστά στο άγαλμα, μετά δε την προσευχή, αφού πάρει αστραγάλους, άφονοι δε αυτοί βρίσκονται κοντά στον Ηρακλή, αφήνει πάνω στο τραπέζι τέσσερις. Πάνω σε όλους τους αστραγάλους υπάρχει κάποιο σημάδι, η έννοια του οποίου επεκτείνεται στον πίνακα. Ο κατευθείαν δρόμος από την Ελίκη στον Ηρακλή είναι περίπου 30 στάδια.

Κατά τη διάρκεια τοπογραφικής έρευνας για την αρχαία Ελίκη, που διενεργήσαμε στα τελευταία χρόνια στην ανατολική Αιγαίλεια, εντοπίσαμε με σπήλαιο, το οποίο θα μπορούσε να είναι εκείνο που είδε και περιέγραψε ο Παυσανίας. Το σπήλαιο, γνωστό στους κατοίκους της περιοχής ως «η σπηλιά του Ηρακλή», βρίσκεται στα νότια του χωριού Εκαίων (πρώτην Τρυπιά)⁶.

Είναι λαξευμένο σε ψαμμιτικό κροκαλοπαγή βράχο και αποτελείται από 3 κύρια επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο, όπου και η μερικώς επιχωματωμένη είσοδος της σπηλιάς, διαιρείται σε δύο τμήματα, ανατολικό και δυτικό. Το τελευταίο είναι υπερυψωμένο περίπου 1,20 μ. σε σχέση με το χαμηλότερο ανατολικό, το οποίο

αποτελείται από ένα μεγάλο δωμάτιο με δύο κόγχες, μια ανατολική πλάτανος 1,30 μ. και ύψους 2,25 μ. περίπου και μια νότια του αυτού ύψους και πλάτους 0,80 μ. Οι δύο κόγχες φέρουν θαλωτή οροφή (εικ. 2) θαλωτή φαίνεται πως ήταν και η οροφή του δωματίου, η οποία μάλιστα έφερε χριστιανικές τοιχογραφίες, όπως μαρτυρούν σωζόμενα ακόμη τμήματά τους. Το μεγαλύτερο τμήμα των τοιχογραφών έχει καταστραφεί, μάλλον από πυρκαϊδή. Στο ανατολικό άκρο του παραπάνω δυτικού τμήματος διανοίγεται το στόμιο καθέτου φρέσος ύψους 4,70 μ. περίπου, που οδηγεί στο δεύτερο επίπεδο. Η επικοινωνία ανάμεσα στα δύο αυτά επίπεδα θα πρέπει να γινόταν με κινητή έγκλινη σκάλα, γιατί δεν υπάρχουν πουθενά ίχνη από σκαλοπάτια λαξευμένα στο βράχο. Το δεύτερο επίπεδο αποτελείται επίσημα από ένα δωμάτιο, η βρύση πλευρά του οποίου καταλήγει σε άνοιγμα του βράχου σε σχήμα εξώστη (εικ. 3). Ήχην πυρκαϊδις υπάρχουν και εδώ. Τέσσερα μ. πάνω από το δεύτερο επίπεδο βρίσκεται ένα τρίτο με είσοδο από την εξωτερική ανατολική πλευρά του σπηλαίου. Το δωμάτιο του τρίτου επιπέδου έχει δύο παράθυρα στη βόρεια πλευρά με το ανατολικότερο σε σχήμα καμπάνας (εικ. 4). Ήχην από σκαλιά διακρίνονται στα νοτιοανατολικά της εισόδου στο τρίτο επίπεδο (εικ. 5). Καλά δια-

πηρημένα σκαλιά φαίνονται στην ανατολική άκρη του σπηλαίου (εικ. 6) με κατεύθυνση νότια προς την κορυφή του βράχου.

Αριστερά της εισόδου του σπηλαίου διακρίνονται δύο σειρές οπών σε οριζόντια διάταξη), που αντιστοιχούν περίπου σε άνω τιμήμα της. Η παρουσία τους στην πλευρά αυτή του σπηλαίου δηλώνει την πρόσφυση δοκών για τη στήριξη στέγνης οικοδομήματος, το οποίο είχε ανεγερθεί σε μεταγενέστερη φάση.

Η έρευνα μας, βιβλιογραφική και τοπογραφική, έδειξε ότι το σπήλαιο που εντοπίσαμε πάνω από τον Ελαιώνα είναι το ίδιο με εκείνο που περιγράφουν ως «το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή» παλαιότεροι περιηγητές στην περιοχή αυτή της Αιγαίας⁹. Ειδικότερα ο Blouet συμπεριλαμβάνει και απεικόνιση της σπηλιάς (εικ. 7), σην πρόσσωφη της οποίας διακρίνεται λαξεύμενο κεφάλι, ίσως λιονταριού (:). Δυστυχώς στημερα το γλυπτό αυτό έχει αφανιστεί. Φαίνεται πως αποκόλληθηκε μαζί με άλλα τμήματα

του βράχου όταν η περιοχή αυτή επλήγη από ισχυρό σεισμό στις 26 Δεκεμβρίου του 1861¹⁰. Και τόύτο επιβεβαιώνεται από το γενούς ότι όλοι οι περιηγητές που επιπλέονταν την περιοχή μετά το σεισμό του 1861 δεν αναφέρουν το γλυπτό¹¹, ενώ οι περισσότεροι από εκείνους που είδαν το σπήλαιο πριν από το 1861 μιλούν για την ύπαρξή του¹². Η σύγκριση του σχεδίου του Blouet με πρόσφατες φωτογραφίες μας της σπηλιάς (εικ. 8) είναι απολαυστική της ταύτισης της σπηλιάς που εντοπίσαμε πάνω από τον Ελαιώνα μ' εκείνη που περιγράφουν ως «το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή» οι περιηγητές.

Εκτός από τη συμφωνία των απόψεων των παλαιότερων ερευνητών και περιηγητών, σχετικά με την ταυτότητα του σπηλαίου, υπάρχουν και άλλα στοιχεία που συνηγορούν για την αρχαιότητά του και την πιθανή ταύτισή του με το σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή.

Πρώτον, η σπηλιά, σύμφωνα με

την τοπική παράδοση, είχε χρησιμεύσει ως εκκλησάκι για τους χριστιανούς κατοίκους της περιοχής στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Το πιθανότερο είναι να είχε λειτουργήσει σαν εκκλησάκι νωρίτερα, στα Βυζαντινά χρόνια, και έτσι να δικαιολογούνταν τα υπολειμματα τοιχογραφιών που προαναφέραμε. Τούτο, με τη σειρά του, ίσως υπόδεικνει την παραδεδομένη ιερότητα του χώρου από προγενέστερους χρόνους και ενδεχομένως την ύπαρξη και λειτουργία στον τόπο αυτό ενός ιερού στην αρχαιότητα.

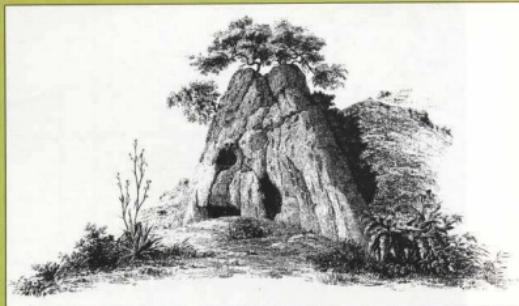
Δεύτερον, η παρουσία των δύο οριζόντιων σειρών από οπές εξωτερικά για τη στήριξη στέγης φαίνεται μάλλον να υπογραμμίζει αρχαιότερη χρήση της σπηλιάς. Η οικόδομή της εξωτερικού δωματίου ή στοάς εναρμονίζεται καλύτερα με τη μορφή αρχαίου αγροτικού ιερού, ενώ πάρομοι προσθήκη δεν θα ήταν σκόπιμη στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όποτε θα τραβούσε την προσοχή των κατακτητών.

Τρίτον, η παρουσία του λαξευμένου στο βράχο κεφαλιού, που στο συχέδιο του Blouet φαίνεται να συμάζει με κεφάλι λιονταριού¹³, θα ταίριαζε ως σύμβολο για το ιερό σπήλαιο του Ηρακλή, παραστάσεις του οποίου στην αρχαία τέχνη συνήθως συνοδεύονται από τη λεοντίτη, έπαιθο του πρώτου από τους δώδεκα άθλους του.

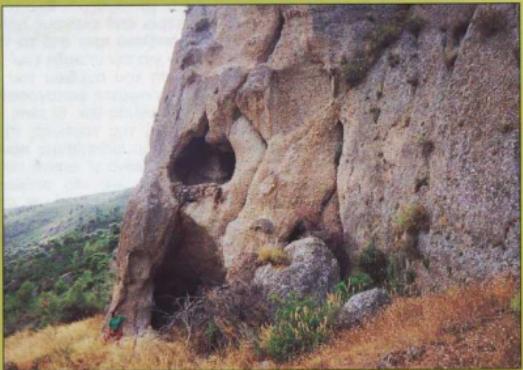
Τέλος, η εσωτερική διαμόρφωση του σπηλαίου σε επάλληλη επιπλέδα και χώρους, καθώς επίσης και τα σκαλιά που από την ανατολική εξωτερική πλευρά οδηγούν προς την κορυφή του βράχου, αρμόζουν στη λειτουργία αρχαίου μαντικού αγροτικού ιερού.

Εξάλλου, οι ενδείξεις για τη χρήση του σπηλαίου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, και ίσως νωρίτερα, φαίνεται να περιορίζονται στο χαμηλότερο και κεντρικό τιμήμα του, όπου και οι χριστιανικές τοιχογραφίες.

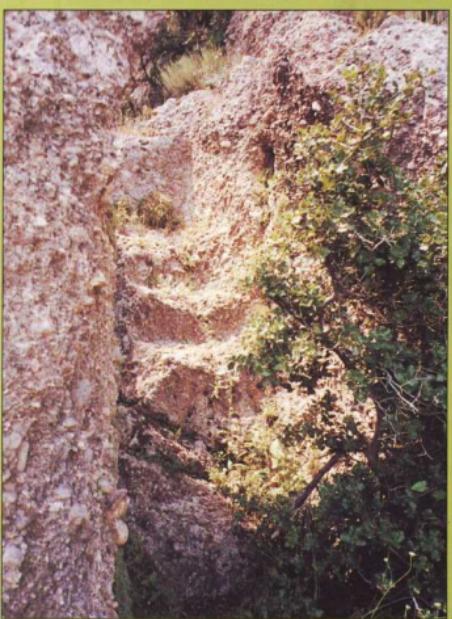
Από τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι η συστηματική έρευνα και ανασκαφή του σπηλαίου θα συμβάλει τα μέγιστα στον ακριβή εντοπισμό της θέσης της Ελίκης, είτε ταυτιστεί με το μαντικό σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή είτε όχι. Σήμερη πρώτη περίπτωση θα επιβεβαιωθεί η θέση της Ελίκης στην υπό έρευνα περιοχή μεταξύ

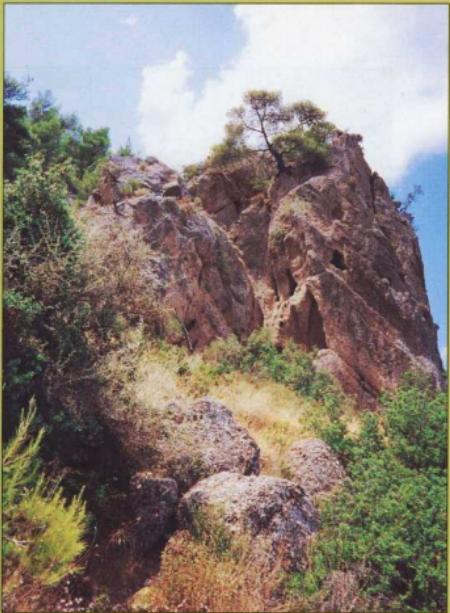
2

3

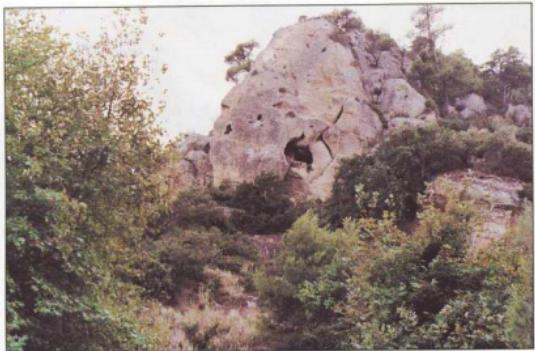
5

4

6

των ποταμών Σελινούντα και Κερυνίτη). Στη δεύτερη όμως περίπτωση, οι θέσεις τόσο του σπηλαίου του Βουραϊκού Ηρακλή όσο και της Ελίκης, θα πρέπει να αναζητηθούν ανατολικότερα, μετά και από την πρόσφατη ταύτιση της Μαμουσιάς με την αρχαία Κερύνεια¹³. Πιο συγκεκριμένα, η Ελίκη θα πρέπει να αναζητηθεί στην περιοχή μεταξύ των ποταμών Κερυνίτη και Βουραϊκού, το δε σπήλαιο του Βουραϊκού Ηρακλή ανατολικά του Βουραϊκού ποταμού¹⁴.

Σημειώσεις

1. Για την ιστορία της Ελίκης καθώς και για τις έρευνες του εντοπισμού της έως το 1974 βλ. σχετικά άρθρα στα Πρακτικά του Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου για την αρχαία Ελίκη (1981).

3. Η υποβρύχια έρευνα που διενεργήθηκε πάνω της Εταιρεία Φίλων της Αρχαίας Ελίκης και την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών της Αθήνας το Σεπτέμβριο του 1988 δεν έδωσε αναμφιστήτητα στοιχεία υπαρξής ερειπίων της πόλης στη θέλασσα (Soter και Κατσωνοπούλου, 1991). Οι έρευνες συνεχίζονται στην Έπρα με γεωτρήσεις, η πρώτη δε φάση ολοκληρώθηκε το καλοκαίρι του 1991.

4. Βλ. Πρακτικά (1981), σελ. 194.

5. Η θέση της στην περιοχή αυτή ενισχύεται περισσότερο και από τα δεδομένα μικρής εκτάσεως ανασκαφής που διενεργήθηκε πρόσφατα στο ύψωμα της Ν. Κερύνειας πάνω από το Ρίζουμπο (Πετρόπουλος, 1990).

6. Στη σπηλιά αυτή οφελεῖται, όπως μας βεβαιώνουν κάτοικοι του χωριού Ελαίων, η παλιά ονομασία του ως Τρυπιά.

7. Κατά την εκδοχή των ντόπιων, πυρ-

Frazer, J.G., Pausanias' description of Greece, 1898.

Gell, W., Itinerary of the Morea, 1817.

Gell, W., On some of the Secret Caverns of the Greeks, to M. Odouro Gherard, Secretary, etc. Manuscript Letter in Gennadius Library, Athens. Leake, W.M., Travels in the Morea, vol. 3, 1830.

Πετρόπουλος, Μ., Αρχαιολογικές έρευνες στην Άχαΐα, 1990.

Rouquieuville, F., Voyage de la Grèce, vol. 4, 1826.

Πρακτικά του Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου διά την Αρχαίαν Ελίκην, Αθήνα, 1981.

Salvator, L., Eine Spazierfahrt im Golfe von Corinth, 1876.

Schmidt, J. F., Studien über Erdbeben, 1875.

Soter, S. καταστοπούλου, Ντ., Υποβρύχια έρευνα με πηχοβολιστικά για την Αρχαία Ελίκη, 1991.

Von Duhn, F.K., Bericht über eine Reise in Achaia, Mitt. Deutsches Archäologischen Inst. Athen, 3, 1878, 60-81.

Wilhelm, A., Museum II, 192, 1904.

The Oracular Cave of Heracles Vouraikos

Dora Katsonopoulou - St. Soter

The cave, also known to the natives as "Hercules cave", is located in the eastern Aegialeia, south of the village Elaion (Trypia). It was discovered during the search for the ancient Eliki, a cultural and religious center of the "Common of Achaeans", which was destroyed by earthquake in 373 BC. The cave is carved on a natural conglomeratic psammite rock and consists of three major levels. The relevant research has proven that the cave can be indentified with the one described by older travellers and especially by Blouet as the "cave of Heracles Vouraikos". In addition, the data supporting its antiquity and its probable indentification with the cave of "Hercules Vouraikos", which was visited and described by Pausanias, situated in a distance of 5.5 kilometers (30 ancient stadia) from Eliki, are its inner formation in superimposed levels and areas as well as the flight of steps outside the eastern side of the cave that leads to the top of the rock, features that are suitable to the function of an ancient, rural oracular sanctuary. Furthermore, the two series of holes on the facade of the cave testify to the support of a roofed stoas or room, a building in any case appropriate to an ancient rural sanctuary.

The wall-painting remnants on the ceiling of the cave bear witness to the sanctity of the site throughout the Byzantine and Postbyzantine period.

Βιβλιογραφία

Blouet, A., Expédition Scientifique de Morée, vol. 3, 1838.

Bursian, C., Geographie von Griechenland, vol. 2, 1872.

Curtius, E., Peloponnesos, vol. 1, 1851.